

APSTRAKTI

Mr Zoran Pašalić,

Zaštitnik građana

VALORIZACIJA SVRHE KAŽNJAVANJA ALTERNATIVNIM SANKCIJAMA I MERAMA U KAZNENOM PRAVU

Kazna zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje (tzv. kućni zatvor), kazna rada u javnom interesu i kazna oduzimanje vozačke dozvole, uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom, kao i poravnanje učinioaca i oštećenog: predviđene su zakonom, primenjuju se kao zamena kazni zatvora, cilj im je suzbijanje kriminaliteta, primenjuje se prema učinocu protivpravnog dela u zakonu predviđenog kao krivičnog dela, izriče ih sud u krivičnom postupku, njihovo sprovođenje nadzire nadležni organ, ali im nedostaje evaluacija u skladu sa kriterijumima koji se primenjuje na osuđene na zatvorske kazne koje izdržavaju u vaspitno - popravnim i kaznenim ustanovama.

Osnovni postulat penologije zasniva se na stanovništvu da je svrha kažnjavanja počinioaca krivičnih dela prevaspitanje radi njihove resocijalizacije tj. povratka u zajednicu kao produktivnih članova, koji neće više vršiti krivična dela, a ne osveta, odmazda ili bilo koji oblik represije nad njima.

Istovremeno, činjenica je da su, etablirane, penološka psihologija i penološka andragogija usmerene prvenstveno na prevaspitavanje i resocijalizaciju lica, pravosnažno osuđenih za kaznena dela, smeštenih u vaspitno-popravne i kaznene ustanove.

Poželjno je da se primena instituta alternativnih sankcija i mera u kaznenom pravu, kao i doktrina, prilagode civilizacijskim tekovinama koje je usvojio zakonodavac, kako bi retribucija kao svrha kažnjavanja dobila podredni i nedominantni karakter.

Zaključak: Usklađena, konsistentna, ujednačena i delotvorna kaznena politika predstavlja osnovni preduslov za implementaciju instituta alternativnih sankcija i mera u kaznenom pravu Republike Srbije.

Leonida Popović,

predsednica Prekršajnog apelacionog suda

ALTERNATIVNE SANKCIJE U PREKRŠAJNOM POSTUPKU

Jedina alternativna sankcija predviđena Zakonom o prekršajima je rad u javnom interesu. Ona se izriče kao glavna ili sporedna kazna (čl. 36. ZOP-a) ili kao zamena neplaćenj novčanoj kazni (čl. 41. ZOP-a). Pored toga, alternativnim sankcijama mogu se smatrati i neke od ZOP-om predviđenih zaštitnih mera, kao što su: oduzimanje predmeta, obavezno lečenje zavisnika od alkohola i drugih psihoaktivnih supstanci, obavezno psihijatrijsko lečenje, zabrana pristupa oštećenom, objektima ili mestu izvršenja prekršaja i udaljenje stranaca sa teritorije Republike Srbije. Ove zaštitne mere se prema članu 52. st. 2. ZOP-a mogu izreći i kada prekršajna sankcija nije izrečena, ako je takva mogućnost propisana, u kom slučaju se zaštitna mera se određuje kao jedina prekršajna sankcija. Međutim, iako se često govori o alternativnim sankcijama i merama, prema statističkim podacima, njihova primena je još uvek relativno retka i neujednačena u praksi prekršajnih sudova. U tom smislu je potrebno preduzeti mere promocije primene ovih sankcija, posebno kod lokalnih samouprava, privrednih subjekata, organa uprave i u nevladinom sektoru. Ovo iz razloga što se Srbija nalazi pri vrhu liste zemalja koje imaju problem prenaseljenosti zatvora (često broj osuđenih lica na kaznu zatvora prevazilazi postojeće zatvorske kapacitete), ali, pre svega, zbog potrebe veće individualizacije kazni u funkciji specijalne prevencije i resocijalizacije počinioca prekršaja. Stoga je potrebno ukazati na sve prednosti primene alternativnih sankcija u prekršajnom postupku, o potrebi preciznije zakonske regulative u tom pogledu, ali i o problematici njihove primene, a sve u cilju da se doprinese unapređenju celog procesa za dobrobit društva i počinitelaca prekršaja.

Dr Mirjana Martić

sudija Prekršajnog suda u Beogradu

Olivera Ristanović

predsednica Prekršajnog suda u Beogradu

ALTERNATIVNE SANKCIJE U PREKRŠAJNOM POSTUPKU

Alternativnim sankcijama pretežno se bavi teorija krivičnog prava iako, prema mišljenju autora, ovakav koncept kaznene reakcije države više odgovara prekršajnom pravu zbog toga što su prekršaji najlakši ali i najzastupljeniji oblik kaznenog dela. Imajući u vidu doktrinarne stavove o benefitima alternativnih sankcija, cilj sprovedenog istraživanja je da se pravnim empirizmom ispituju zakonski okvir i praktična primena alternativnih sankcija sa aspekta prekršajnog prava.

Autori su odredili pojam alternativnih sankcija u prekršajnom postupku, tako što su prihvatili većinsko stanovište i ustanovili da od svih prekršajnih sankcija on obuhvata kaznu rada u javnom interesu. Time je postavljen okvir za sprovođenje kvantitativne i kvalitativne metode prikupljanja i obrade podataka.

Analizirani su podaci o broju izrečenih kazni rada u javnom interesu u poslednje tri godine, kao glavne kazne i kao mere kojom se zamenjuje neplaćena novčana kazna. Način primene kazne rada u javnom interesu u praksi, procenjen je analizom slučajnog uzorka od 24 predmeta u kojima je izrečena ova sankcija.

Rezultati su pokazali porast broja izrečenih kazni rada u javnom interesu kao glavne kazne, ali i porast slučajeva zamenjena novčane kazne u rad u javnom interesu u postupku izvršenja. Ukrštanjem dobijenih podataka utvrđeno je da nema zakonskih smetnji za učestaliju primenu ove kazne, ali je ipak identifikovan prostor za unapređenje normativnog okvira koji bi tom cilju znatno doprineo.

U zaključnim razmatranjima autori su izneli svoja zapažanja u pogledu uspešnosti sprovođenja kazne rada u javnom interesu u praksi i izneli smernice u cilju njenog unapređenja, uz konstataciju da ona i dalje predstavlja veliki izazov kojem treba stremiti naročito u prekršajnom postupku.

Ključne reči: *alternativne sankcije, zatvor, prekršajni postupak, rad u javnom interesu, izvršenje prekršajnih sankcija.*

Jelena Srnić Nerac,

načelnica Odeljenja za izvršenje vanzavodskih sankcija i mera

PRIMENA VANZAVODSKIH SANKCIJA I MERA DANAS

Uvod – kratak osvrt na deceniju sprovođenja vanzavodskih sankcija i mera i razvoj službe

Predstavljanje rada odeljenja – predstavljanje organizacione strukture odeljenja uz pojašnjenje prirode rada Povereničke službe kao sastavnog dela državne Uprave

Rezultati rada u periodu 2020 – 2021. godine – reorganizacija rada, uvođenje SAPA, inovacija opreme za elektorsni nadzor i povećanje broja zaposlenih

Statistika – podaci u poslednjih pet godina i šta nam oni govore

Problemi i izazovi – biće reči o problemima sa kojima se služba svakodnevno suočava uz poseban osvrt na to kako svako od značajnih aktera u domenu vanzavodskih sankcija i mera može da doprinese unapređenju buduće prakse.

Dr Olga Tešović,

Sudija, predsednica Osnovnog suda u Požegi

**USLOVNA OSUDA SA ZAŠTITNIM NADZOROM
-pojam, primena i odnos sa drugim alternativnim sankcijama i merama-**

U radu je dat osvrt na pojam i sadržinu uslovne osude sa zaštitnim nadzorom prema važećim rešenjima u Krivičnom zakoniku Republike Srbije, uz ukazivanje na određene materijalnopravne nedoslednosti i pravne praznine. Autorka pojašnjava kakav bi značaj trebalo ova sankcija da ima u sistemu vanzavodskih sankcija i mera, polazeći od međunarodnih standarda i uporedne prakse u ovoj oblasti. Pored materijalnopravnih, u radu su analizirani i propisi kojima je regulisano izvršenje ove alternativne sankcije, kao i situacija sa njenom primenom u praksi. Poseban osvrt dat je na odnos ove alternativne sankcije sa drugim alternativnim sankcijama i merama, i to kako sa onim koje već postoje u našem pozitivnom pravu - kućnim zatvorom, kaznom rada u javnom interesu i institutom poravnanje učinioca i oštećenog, tako i sa nekim vanzavodskim merama koje potiču sa anglosaksonskog pravnog područja - "shaming punishments", a koje postoje u američkom pravu. Cilj rada je da se opisanom analizom ove alternativne sankcije ukaže na njen značaj i mogućnosti unapređenja u smislu veće i efikasnije primene u praksi.

Ključne reči: *alternativne sankcije - probacija - uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom - kućni zatvor - rad u javnom interesu - poravnanje učinioca i oštećenog – "shaming punishments"*

Tamara Brovet

sudija, predsednica Trećeg osnovnog suda u Beogradu

i student doktorskih studija na Pravnom fakultetu Univerziteta Union

PROBLEMI PRILIKOM IZVRŠENJA KAZNE ZATVORA SA IZDRŽAVANJEM U PROSTORIJAMA U KOJIMA OSUĐENI STANUJE

Kazna zatvora sa izdržavanjem u prostorijama u kojima osuđeni stanuje (tzv. kućni zatvor) predstavlja jednu od najzastupljenijih alternativnih krivičnih sankcija u praksi naših sudova, naročito nakon poslednjih izmena Krivičnog zakonika kojima je značajno smanjena mogućnost izricanja uslovne osude. Specifičnost ove sankcije se ogleda u samom izvršenju kazne zatvora, dakle, ona ne predstavlja posebnu sankciju ili kaznu već različit (i po pravilu povoljniji) način izvršenja bezuslovne kazne zatvora, koja se ne izdržava u zavodu za izvršenje kazne zatvora već u prostorijama u kojima osuđeni stanuje a uslovi za njeno izricanje su predviđeni članom 45 stav 3 Krivičnog zakonika. Ista zakonska odredba u stavu 4 ujedno predviđa da osuđeni kojem je određeno izvršenje kazne zatvora u prostorijama u kojima stanuje ne sme napuštati te prostorije, osim u slučajevima propisanim zakonom koji uređuje izvršenje krivičnih sankcija, a da će u slučaju da jednom u trajanju od preko šest časova ili dva puta u trajanju do šest časova samovoljno napusti prostorije u kojima stanuje, sud odrediti da ostatak kazne izdrži u zavodu za izvršenje kazne zatvora. Sam postupak izvršenja ove vanzavodske sankcije uređuje Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera koji predviđa pozivanje osuđenog na prvi razgovor kako bi se odredio datum započinjanja izvršenja krivične sankcije, kada dolazi i do prvih poteškoća prilikom realizacije ove krivične sankcije. Takođe, ovaj zakon propisuje postupanje poverenika i suda u slučaju da osuđeni samovoljno napusti prostorije u kojima stanuje u slučajevima isključivo predviđenim članom 45 stav 4 Krivičnog zakonika, kada se određuje dalje izvršenje ove kazne u zavodu za izvršenje kazne zatvora. U praksi se ovim zakonskim odredbama iscrpljuju mogućnosti poverenika i suda da reaguje kako bi se sprečila opstrukcija ali i objektivna nemogućnost realizacije kazne „kućnog zatvora“, često s obzirom na okolnosti koje su nastupile nakon donošenja presude i izricanja ove krivične sankcije, pri čemu sve češće dolazi do ovakvih situacija. Na primer, dešava se da vlasnik prostorija u kojima bi osuđeni trebalo da izdržava ovu krivičnu sankciju opozove saglasnost za njeno izdržavanje u tim prostorijama, pri čemu kao vlasnik u smislu važećih građansko pravnih propisa ima puno pravo da raspolaže svojom imovinom, a do toga može da dođe i zbog naknadno narušenih odnosa sa osuđenim ili iz nekog drugog objektivnog razloga. Osim toga, moguća je i situacija kada je došlo do uništenja odnosno fizičkog propadanja

prostorije u kojoj bi okrivljeni trebalo da izdržava ovu sankciju, a da u oba slučaja nije u mogućnosti da obezbedi da istu izdržava na drugoj adresi stanovanja. Posebno interesantan slučaj koji se javio u praksi jeste i kada je okrivljenom izrečena kazna „kućnog zatvora“ zbog krivičnog dela koje nije vezano za brak i porodicu i koju je uredno počeo da izdržava poštujući zakonom propisane uslove ali mu je u jednom trenutku izrečena hitna mera privremenog udaljenja iz stana u skladu sa Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, na osnovu koje je napustio ove prostorije bez obaveštavanja poverenika o svom daljem kretanju i novoj adresi boravišta. Dakle, u praksi dolazi do brojnih problema u izvršenju kazne „kućnog zatvora“, čije prevazilaženje zakon ne predviđa, iako bi u slučaju takvih teškoća bilo celishodno odrediti da učinilac kaznu zatvora, odnosno ostatak kazne zatvora izdrži u zavodu za izvršenje kazne zatvora, naročito imajući u vidu da je samo reč o različitom izvršenju iste kazne te da postoji opasnost da dođe do nemogućnosti njenog izvršenja i samim tim do obesmišljavanja cilja krivičnih sankcija. S toga bi pomenuti problemi realizacije ove krivične sankcije u praksi i eventualne mogućnosti njihovog prevazilaženja bili predmet ovog izlaganja.

Prof. dr Suzana Dimić,

vanredni profesor Pravnog fakulteta

Univerziteta u Prištini

(sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici)

PRIMENA ALTERNATIVNE KRIVIČNE SANKCIJE TZV. KUĆNOG ZATVORA KOD PORESKIH KRIVIČNIH DELA - FISKALNI ASPEKT

Alternativne krivične sankcije, među kojima i kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama u kojima osuđeni stanuje (tzv. kućni zatvor) uvedene su u krivično zakonodavstvo Srbije sa ciljem postizanja ekonomičnosti, rasterećenja zatvora i uključivanje osuđenih u zajednicu. Uprkos nesumnjivim prednostima, primena kućnog zatvora kod poreskih krivičnih dela otvara neka druga pitanja relevantna sa aspekta fiskalnih interesa države.

Poreska krivična dela predstavljaju društveno štetno i opasno ponašanje poreskih obveznika kojima se ugrožava fiskalni sistem države, jer blagovremeno plaćanje poreza i drugih dažbina je neophodan uslov za kontinuirano finansiranje javnih potreba. Štetna posledica se prvenstveno odnosi na finansijski efekat, jer državna blagajna ostaje uskraćena za onaj iznos prihoda koji bi bio naplaćen da su se svi poreski obveznici povinovali poreskoj obavezi. Ma koliko se primenom kućnog zatvora smanjuju troškovi izvršenja kazne zatvora i postižu se uštede u budžetu, ostvarenje njegovog pozitivnog efekta je kod poreskih krivičnih dela daleko kompleksnije. Kaznena politika kod ove grupe krivičnih dela ima važnu ulogu u jačanju poreske discipline, koja ima povratni efekat na dobrovoljno ispunjavanje poreskih obaveza, a time, posredno, na visinu prikupljenih prihoda od plaćenih poreza.

Prof. dr Ljubiša Zdravković

vanredni profesor, Privredna akademija Novi Sad - Pravni fakultet Beograd

KUĆNI ZATVOR KAO ALTERNATIVNA KRIVIČNA SANKCIJA

Alternativne krivične sankcije predstavljaju koncept sankcija i mera pod okriljem društvene zajednice, zasnovan na pretpostavci da se ciljevi kažnjavanja u velikoj meri mogu postići i u uslovima koji su manje restriktivni od kazne zatvora. Razlozi težnje ka preventivnoj, a ne retributivnoj komponenti kazne, između ostalog, leže i u negativnim efektima zatvorske kazne po osuđenog, njegovu porodicu i društvenu zajednicu. Nastanak kućnog zatvora vezuje se za Sjedinjene Američke Države, odnosno prvi put je na federalnom nivou određen 1985. godine presudom sudije Veinstein koji je izvesnu Maureen Murphy osudio na ovu kaznu zbog krivičnog dela prevare u osiguranju. Kućni zatvor je u Krivični zakonik RS unet izmenama i dopunama od 3.9.2009. godine. Iz odredbi Zakona o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera proizlazi da postoje dva načina kako može biti izrečena kazna kućnog zatvora: sa primenom elektronskog nadzora ili bez. U Evropi je povećana primena alternativnih kaznenih mera bez lišavanja slobode, a najveći rast zabeležen je u Srbiji, navodi se u izveštaju Saveta Evrope objavljenom 8. juna 2020.god.

Ključne reči: *kućni zatvor, alternativne krivične sankcije, poverenička služba, elektronski nadzor*

Prof. dr Biljana Simeunović Patić

Kriminalističko-policijski univerzitet, Beograd

REHABILITACIJSKI I PREVENTIVNI UČINCI KAZNE ZATVORA U KUĆNIM USLOVIMA

Premda u domaćem krivičnom zakonodavstvu uređena kao modalitet izvršenja kazne zatvora izrečene u određenom trajanju, kazna zatvora u kućnim uslovima (kućni zatvor) je suštinski posebna, alternativna krivična sankcija od koje bi trebalo očekivati izbegavanje negativnih efekata (tradicionalnog) zatvaranja i pozitivne učinke uporedive sa efektima ostalih alternativnih sankcija. Primena kazne kućnog zatvora poslednjih godina značajno raste u Srbiji, te ona aktuelno spada među najčešće primenjivane vanzavodske krivične sankcije.

U radu se analiziraju rehabilitacijski, specijalnopreventivni i generalnopreventivni efekti kućnog zatvaranja, odnosno dosadašnja iskustva primene kazne zatvora u kućnim uslovima u različitim zemaljama u svetu, a koja bi trebalo da posluže kao informativna baza u razmatranju eventualnog budućeg razvoja, reformulisanja i normiranja ove krivične sankcije kojim bi bila omogućena njena adekvatnija primena u domaćim uslovima.

Prof. dr Đorđe Đorđević

Kriminalističko-policijski univerzitet

prof. dr Ivana Bodrožić

Kriminalističko-policijski univerzitet

MOGUĆNOSTI I OGRANIČENJA KAZNE RADA U JAVNOM INTERESU U KRIVIČNOM ZAKONODAVSTVU RS

Potreba uniformnog sagledavanja politike kažnjavanja na evropskom nivou i međunarodne krivičnopravne pomoći i saradnje, oličena je u prihvatanju savremenih evropskih trendova u oblasti kaznene politike i harmonizaciji propisa iz krivičnopravne materije, koja iako nije *conditio sine qua non*, pridruživanja EU, najvećma ukazuje na stepen usklađenosti propisa sa evropskim standardima, u ovoj naglašeno represivnoj oblasti državne reakcije na kriminalitet.

Principi koji su u oblasti kaznene politike označeni kao zajednički na nivou Evropske unije i Saveta Evrope dominantno su svoje uporište našli u okviru kodifikacije krivičnog prava iz 2006. godine. Konkretizacija ideje o značaju alternativnih krivičnih sankcija, i u njihovom okviru kazne rada u javnom interesu, oličena je u njenom normativnom oblikovanju u Krivičnom zakoniku. Na ovaj način došlo je do promocije pozitivnih stavova o mestu i ulozi alternativnih sankcija, na nivou apstraktnog neprava, u slučajevima u koji su predviđene.

Šta su bila očekivanja, kako je kazna rada u javnom interesu nomotehniki uobličena, koji je opseg njene primene, kao i kakav je odnos njenog normativnog i aplikabilnog nivoa biće premet teorijske obrade, koji će načelno biti doveden u kontekst opštih mogućnosti i ograničenja krivičnopravne represije u savremenom diskursu.

Iako represivne tendencije odlikuju proces dinamičnih promena nacionalnog krivičnog prava, kazna rada u javnom interesu, bila je i ostala stub stavova o potrebi promocije aktivnijeg učešća šire društvene zajednice u krivičnopravnom sistemu, izbegavanja štetnih aspekata kazne lišenja slobode, povećanju potencijala reintegracionih procesa osuđenog lica u društvo, kao i smanjivanja sa jedne strane stigmatizacije, a sa druge strane troškova penalnog sistema.

Normativna analiza biće praćena odgovarajućim statističkim podacima, koji će poslužiti kao osnova za pravljenje analize između očekivanog i ostvarenog dejstva analiziranih normi.

Dr Milica Kolaković-Bojović

Viši naučni saradnik

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Dr Ana Batrićević

Viši naučni saradnik

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

RAD U JAVNOM INTERESU: ISKUSTVA I IZAZOVI PRIMENE U REPUBLICI SRBIJI U PERIODU OD 2015. DO 2020. GODINE

Dvostruka priroda rada u javnom interesu čini ovu kaznu, s jedne strane, efikasnim mehanizmom smanjenja prenaseljenosti zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, dok istovremeno omogućava efikasnu rehabilitaciju i reintegraciju osuđenih lica, kroz doprinos lokalnoj zajednici. Uprkos činjenici da se Srbija duži vremenski period suočava sa problemom prenaseljenosti ustanova za izvršenje krivičnih sankcija, kao i da je kazna rada u javnom interesu, iako u različitim modalitetima, već decenijama prepoznata kao jedan od ključnih mehanizama adresiranja ovog problema, a pionirski pokušaji primene započeli pre petnaestak godina, tek izmenama zakonskog okvira iz 2014. godine, stvoreni su adekvatni preduslovi za povećanje njene zastupljenosti. Polazeći od pomenutih pretpostavki, autorke u radu predstavljaju rezultate primene kazne rada u javnom interesu, prikupljene u sklopu sveobuhvatne procene uticaja primene alternativnih sankcija i mera u Republici Srbiji u periodu od 2015. do 2020. godine. Autorke zaključke zasnivaju na podacima prikupljenim triangulacijom kvantitativnih i kvalitativnih istraživačkih metoda, sagledavajući ih iz ugla relevantnosti važećih zakonskih rešenja, kao i efikasnosti, efektivnosti i održivosti postojećeg sistema. U radu je definisan i set preporuka za unapređenje normativnog okvira i njegove primene u praksi i procenjena njihova kompatibilnost sa merama predviđanim Strategijom razvoja sistema izvršenja krivičnih sankcija za period 2021-2027. godine.

Ključne reči: *krivične sankcije, alternativne sankcije, rad u javnom interesu, procena uticaja*

Dr Dragan Jovašević

Redovni profesor Pravnog fakulteta

Univerzitet u Nišu

USLOVNI OTPUST KAO ALTERNATIVNA MERA U KRIVIČNOM PRAVU

U savremenom krivičnom pravu kazna zatvora je danas osnovna i najznačajnija vrsta krivične sankcije koja se izriče učiniocima krivičnih dela u cilju sprečavanja i suzbijanja kriminaliteta. No, sva krivična zakonodavstva pored безусловne kazne zatvora poznaju i različite modalitete njegovog izricanja ili izvršenja. To su različiti oblici supstituta ili alternativa u slučajevima kada prema oceni ličnosti učinioca krivičnog dela nije neophodno njegovo безусловno lišenje slobode. Tako se razlikuje potpuna ili delimična suspenzija kazne zatvora ili neke druge vrste kazne. U prvom slučaju radi se o uslovnoj osudi. To je potpuno izuzeće od izvršenja sudskom odlukom izrečene ili utvrđene kazne zatvora (i ili druge vrste i mere kazne) za određeno vreme (vreme proveravanja) i pod određenim uslovima. U slučaju da uslovno osuđeni ne ispuni postavljene opšte i posebne, obavezne ili fakultativne uslove, krivično pravo predviđa obavezno ili fakultativno opozivanje uslovne osude. No, pored uslovne osude kao oblika ili modaliteta izvršenja izrečene kazne zatvora, savremena krivična zakonodavstva u Evropi, pa tako i u Srbiji predviđaju delimičnu suspenziju izvršenja izrečene kazne zatvora (ili druge krivične sankcije zavodskog, institucionalnog karaktera). To je uslovni otpust kao alternativna mera primeni klasičnih krivičnih sankcija institucionalnog karaktera. Kod uslovnog otpusta, radi se o delimičnoj suspenziji izrečene kazne zatvora čije je izvršenje započeto. Ova se mera daje odlukom suda pod određenim uslovima i za određeno vreme, ali tek pošto je osuđeno lice izdržalo deo izrečene kazne u zavodskoj ustanovi. I za davanje uslovnog otpusta potrebno je ispunjenje zakono kumulativno propisanih uslova kroz koje se procenjuje da li je i u kom stepenu ostvarena specijalna prevencija osuđenog lica – uticanje na njegovo ponašanje u smislu popravljavanja, prevaspitanja i resocijalizacije. Pretpostavka za primenu ovih mera jeste ispunjenje formalnih uslova – u pogledu vrste i visine izrečene, odnosno izdržane kazne zatvora i materijalnih uslova – ocena suda da primena kazne u konkretnom slučaju nije neophodna jer se ciljevi (svrha) kažnjavanja mogu ostvariti i bez efektivnog izvršenja kazne zatvora u celosti ili delimično. Upravo o pojmu, karakteristikama, uslovima i načinima izvršenja uslovnog otpusta kao alternativne mere u evropskom krivičnom pravu i pravu Srbije sa teorijskog i praktičnog aspekta govori i ovaj rad.

Ključne reči: *krivično delo, učinilac, kazna zatvora, uslovni otpust, otpuštanje iz zavoda, sud*

Prof. dr Milana M. Ljubičić

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, redovni profesor

Prof. dr Đorđe Ignjatović

Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, redovni profesor

GRUPNA TERAPIJA NASILNIKA: KONTEKSTUALNI FAKTORI, ORGANIZACIONI I ETIČKI IZAZOVI I EFEKTI TRETMANA UČIONICA NASILJA U PORODICI U SRBIJI

U radu se bavimo istraživanjem organizacionih poteškoća i etičkih dilema, te efikasnosti grupne terapije muškaraca koji su zbog nasilja u partnerskom odnosu upućeni na grupnoterapijski tretman. Takva vrsta tretmana kod nas je odskorije prepoznata kao važan element zaštite od nasilja u porodici. Njegova primjena ostala je ipak sporadična, a da razumijemo da zbog čega je to tako pomogla nam je analiza društvenog konteksta te stavova stručne i opšte javnosti o nasilju u porodici u našoj zemlji. Javnost i stručnjaci su u pogledu stava prema izvršiocima nasilja i načinima postupanja sa njima jasno opredijeljen: nasilni su isključivo muškarci koje zbog toga treba kazniti. Istraživačko pitanje kojim smo se rukovali u daljoj analizi je da li i na koji način takva vrsta diskursa utiče na rad terapeuta i lične pomake klijenata – učesnika u grupnoj terapiji? Da bismo došli do odgovora, vodili smo dubinski razgovor sa jednim od terapeuta pri beogradskom Savetovalištu za brak i porodicu, koji vodi grupe od zasnivanja ovog programa (2012. godine). Pokazaće se da pred terapeutom i klijentima stoji velik broj izazova. Terapeuti se suočavaju sa ignorisanjem napora od strane struke (kako kolega terapeuta, tako i tužioca i sudija), odustvom sistemke podrške i institucionalnog umrežavanja, ali i sa profesionalnim sagorijevanjem. Klijenti sebe nerijetko prepoznaju kao žrtve sistema, predmet su ideološkog preoblikovanja koje je društveno nametnuto, te nerijetko ispoljavaju otpor ka ličnoj promjeni i iz terapije izlaze prije njenog kraja. Imajući na umu takve ishode, cijenimo da bi bilo neophodno raditi na promjeni dominantnog diskursa o nasilju i mogućim načinima njegove prevencije, na prepoznavanju značaja grupne terapije nasilnika kao važnog alternativnog puta u radu sa žrtvama i nasilnicima i konačno otvaranju interdisciplinarnе diskusije o prednostima i manama njihovog socioterapijskog tretmana.

Ključne riječi: *grupni tretman, nasilnici, terapeut, izazovi, evaluacija*

Prof. dr Branislava Knežić

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Odeljenje za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

DA LI JE OBRAZOVANJE OSUĐENIH LICA ISKUŠENJE KOME SE LAKO ODOLEVA?

Odmah treba reći da ovako naslovljen tekst: Da li je obrazovanje osuđenih lica iskušenje kome se lako odoleva? je pokušaj podsećanja na učenje i obrazovanje kao put i najmoćnije oružje u svakoj (ne)prilici. A cela „obrazovna priča“ je u neprekidnom zakašnjenju i odlaganju za neka bolja vremena – vremena boljih zakona, boljih kadrova, boljih strategija, boljih uslova, boljih programa, boljeg vrednovanja i kontrole primene propisanih zakona, propisa i pravila.

Ono što se očekuje od učenja i obrazovanja osuđenih lica uopšte, pa i lica osuđenih na alternativne krivične sankcije je da se lakše integrišu u sredinu, poboljšaju komunikaciju sa porodicom, lokalnom zajednicom i koliko – toliko povećaju mogućnost zaposlenja. Obrazovanje ne bi trebalo da je usmereno samo na stručno osposobljavanje i/ili završetak prekinutog školovanja (iako se ponekad čini da bi nekima to bila veća kazna i od zatvorske). Preduslov za to je da su obrazovni programi orijentisani na: razvoj kompetencija (za porodični život, komunikacije, za kontrolu emocija i agresivnosti, za funkcionalno osposobljavanje, zaposlenje...) koje mogu olakšati i sticanje neophodnih socijalnih veština i život bez izvršenja ponovnih krivičnih dela.

Svesni smo da je lakoća reći kojom se obrazovanje i znanje, kao najkruća odbrana čovekova, u bilo kojim uslovima se našlo, smandrljava i završava namrštenim obećanjima. Problem je što pitanje obrazovanja i učenja, pogotovo odraslih, nije postalo problem onih koji se na sva usta hvale da ga rešavaju.

Uspešnost bilo koje funkcije „vaspitača“ temelji se na relevantnim kompetencijama (znanjima, sposobnostima, veštinama, stavovima...) i to vodi do značajnog pitanja: da li su poverenici u Povereničkim službama osposobljeni za rad sa specifičnom populacijom kakva je osuđenička?

Ključne reči: *obrazovanje, osuđena lica, alternativne sankcije i poverenici*

Dr Sanja Ćopić

viša naučna saradnica

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Beograd

POLITIKA DRŽAVNOG REAGOVANJA NA KRIMINALITET U SRBIJI U SVETLU RESTORATIVNE PRAVDE: STANJE I PERSPEKTIVE

Kao i u svetu, i u Srbiji se u odgovoru države na kriminalitet uočavaju dva istovremena, ali međusobno suprotstavljena procesa: pojačavanje represije, s jedne, i zalaganje za alternativne vidove reagovanja na kriminalitet i uvođenje elemenata restorativne pravde, sa druge strane. Tokom protekle dve decenije, u kontekstu globalnog penalnog populizma, uočava se značajan krivičnopravni ekspanzionizam: stalno povećanje broja krivičnih dela, pooštrevanje kaznene politike, zalaganje za izgradnju novih zatvora i uopšte jačanje represije u odgovoru na kriminalitet. Sa druge strane, reforme krivičnog (materijalnog, procesnog i izvršnog) i maloletničkog zakonodavstva su išle u pravcu postavljanja osnova za širu primenu alternativnih krivičnih sankcija, mera i vidova postupanja, i uvođenja elemenata restorativne pravde u reagovanje na kriminalitet, što se ocenjuje kao pozitivan korak u procesu harmonizacije domaćeg zakonodavstva sa relevantnim evropskim i međunarodnim standardima. Polazeći od toga, u radu će se kratko analizirati ova dva trenda u odgovoru države na kriminalitet, a potom će se akcenat staviti na razvoj kriminalne politike u Srbiji u svetlu restorativne pravde. Restorativna pravda podrazumeva sve programe koji su bazirani na restorativnom procesu i teže ostvarivanju restorativnih ciljeva. Pri tome je primena krivičnih sankcija, mera i postupaka sa elementima restorativne pravde posebno značajna za žrtve krivičnih dela, jer bi trebalo da im se osigura aktivnija uloga u reagovanju na izvršeno krivično delo i saniranju posledica koje su nastale. Stoga će se kroz kritičku analizu i ocenu postojećeg stanja u pogledu zakonskih mogućnosti i praktične primene restorativnih pristupa u odgovoru države na kriminalitet u Srbiji, ukazati na uočene nedostatke i izazove i otvoriti prostor za diskusiju o mogućim pravcima daljih reformi zakonodavstva, politike i prakse kako bi se osigurala šira primena restorativnih pristupa, ali i drugih vidova reagovanja na kriminalitet koji su lišeni retributivnih elemenata, a koji u fokusu imaju žrtvu.

Prof. dr Vesna Ratković

Pravni fakultet univerziteta Mediteran, Podgorica, Crna Gora

ALTERNATIVNE KRIVIČNE SANKCIJE- ZAKONODAVSTVO CRNE GORE I PROBLEMI U PRIMJENI

U izlaganju će biti analiziran sistem krivičnih sankcija, prema Krivičnom zakoniku Crne Gore, sa akcentom na kaznu rada u javnom interesu, uslovnu osudu, uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom. Pored Krivičnog zakona u normativnom dijelu će biti riječi i o relativno novim rješenjima iz Zakona o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu koja se odnose na izvršenje navedenih alternativnih sankcija i nadzor nad uslovno otpuštenim licima.

Pored navedenog aktuelnog normativnog okvira, fokus će biti i na: primjeni alternativnih sankcija od strane suda, učešću ove vrste sankcija u ukupno izrečenim sankcijama, kao i pitanjima koja se odnose na izvršenje i nadzor navedenih alternativnih sankcija. Na kraju, polazeći od prednosti alternativnih krivičnih sankcija kada su u pitanju lakši i srednji oblici kriminalnih aktivnosti, biće ukazano na rješenja koja su u funkciji efikasnijeg krivičnog prava i afirmacije alternativnih krivičnih sankcija u smislu njihove adekvatnije primjene.

Ključne riječi: *propisivanje, izricanje, primjena alternativnih krivičnih sankcija, garancija zaštite ljudskih prava licima kojima se izriču*

Dr Marina Matić Bošković

Naučni saradnik

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Dr Ana Batrićević

Viši naučni saradnik

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

PRIMENA OPORTUNITETA KRIVIČNOG GONJENJA U REPUBLICI SRBIJI

Alternativne sankcije i mere, kao i primena oportuniteta krivičnog gonjenja, imaju veliki značaj za prevazilaženje problema opterećenosti zatvorskog sistema u Srbiji, ali i za smanjenje penološkog povrata. Veliku opterećenost potvrđuju i podaci iz izveštaja Saveta Evrope SPACE I za 2020. godinu,¹ prema kojima se Srbija svrstava u grupu evropskih država u kojima postoji izrazito velika stopa zatvaranja² sa velikom gustom zatvorske populacije. Primena oportuniteta krivičnog gonjenja ima dvostruku prednost, s obzirom da pruža široke mogućnosti rasterećenja pravosudnog sistema i povećanja efikasnosti, jer se ne prolazi kroz redovan krivični postupak, a posredno se rasterećuju i zavodi za izvršenje krivičnih sankcija jer se licima ne mogu izricati zavodske sankcije. Međutim, analiza podataka pokazuje da je primena posebnih obaveza kojima se uslovljava odlaganje krivičnog gonjenja osumnjičenog u skladu sa članom 283. Zakonika o krivičnom postupku u padu u periodu od 2015. do 2020. godine.

Imajući u vidu navedeno, autorke će u radu analizirati uticaj primene oportuniteta krivičnog gonjenja, strukturu izrečenih obaveza u periodu 2015-2020. godina, trendove u određivanju obaveza, analizu institucionalnog okvira za praćenje izvršenja obaveza, probleme u primeni i utvrđivanje najboljih praksi. Analiza će biti praćena i listom preporuka za unapređenje uređenja i primene oportuniteta krivičnog gonjenja.

¹ Aebi, M. & Tiago, M. (2021) Prison populations SPACE I - 2020, dostupno na: https://wp.unil.ch/space/files/2021/04/210330_FinalReport_SPACE_I_2020.pdf, pristupljeno 26.02.2022. godine

² Stopa zatvaranja predstavlja broj lica lišenih slobode na 100.000 stanovnika

Prof dr Zoran Pavlović,

redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Privredna akademija Novi Sad

KUĆNI PRITVOR KAO POGODNOST ILI PRAVILO

Dok god u odnosu prema okrivljenom postoji osnovana sumnja da je učinio krivično delo, uz uvažavanje pretpostavke nevinosti, a razlozi neophodnosti ne zahtevaju izricanje ili produžavanje pritvora, nema razloga da se ne pribegava određivanju kućnog pritvora kao alternative humanijeg karaktera kojom se može ostvariti svrha izricanja mere za obezbeđenje prisustva okrivljenog i za nesmetano vođenje krivičnog postupka. Primena instituta kućnog pritvora, sa ili bez elektronskog nadzora ima i cilj smanjenja preopterećenosti smeštajnih kapaciteta u pritvorskim jedinicama Okružnih zatvora. Ovako određena alternativa pritvoru može povećati javnu bezbednost, a generalno je praktičnija od zatvaranja.

Istraživanje sprovedeno u odnosu na period od tri godine i to 2019 – 2021 ispituje načine na koje je mera zabrana napuštanja stana (kućni pritvor) određivana i obrazlagana od strane suda, na reprezentativnom uzorku donetih odluka pet Osnovnih i pet Viših sudova sa teritorije Apelacionog suda u Novom Sadu.

Osim akademskih debata, do sada nije bilo sistematskog istraživanja koje bi analiziralo stvarne razloge za određivanje kućnog pritvora prema okrivljenima, bez obzira da li se koristi kao alternativa pritvoru, ili pak kao pravilo u tačno određenim situacijama. Dakle, da li se radi o pogodnosti za okrivljenog ili o pravilu u njegovom određivanju.

Pojedinačni slučajevi gde je za vreme primene ove mere došlo do zloupotreba od strane okrivljenih i izvršenja novih krivičnih dela ne treba da dovede u dilemu nadležni sud da ovu meru primeni kad god za to postoje zakonom predviđeni uslovi. Ovaj rad preporučuje da se profesionalci upoznaju sa razlozima koji rukovode sud da donesu ovu meru, radi zauzimanja proaktivnog pristupa u generisanju stavova u primeni ove alternative meri pritvora.

To bi dovelo do toga da se i javnost (odnosno mediji) edukuje o ovoj alternativnoj meri za obezbeđenje prisustva okrivljenog i nesmetano vođenje postupka, uz naglašavanje statusa okrivljenih, koji nisu „na slobodi“ dok god traje ovako određena mera, čime se isključuje narativ o pogodnosti.

Ključne reči: *kućni pritvor, sudska praksa, zloupotrebe okrivljenih, upoznavanje javnosti o alternativnim merama*

Prof. dr Ljubinko Mitrović

Fakultet pravnih nauka Univerziteta APEIRON

Banja Luka

POLICIJSKO UPOZORENJE U KAZNENOM PRAVU REPUBLIKE SRPSKE – DA LI JE OPRAVDALO OČEKIVANJA?

Februara 2010. godine, u Republici Srpskoj je donesen Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Republici Srpskoj³. Ovim zakonom propisana je i jedna posebna alternativna mjera pod nazivom *policijsko upozorenje*⁴ kojeg, do tada, nije bilo na ovim prostorima. Radi se o formalnoj opomeni, odnosno posebnom upozorenju koje izriče policija⁵ maloljetnom učiniocu krivičnog djela za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine (tzv. bagatelni kriminalitet). Svrha izricanja mjere policijskog upozorenja, slično onoj za izricanje vaspitnih preporuka, jeste dvojako kumulativno određena, i to: a) da se ne pokreće krivični postupak prema maloljetniku za učinjeno krivično djelo ili da se obustavi već pokrenuti postupak i b) da se primjenom policijskog upozorenja utiče na pravilan razvoj maloljetnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična djela. Primjena mjere policijskog upozorenja uređena je posebnim podzakonskim aktom, odnosno Pravilnikom o primjeni mjere policijskog upozorenja⁶ koji je krajem te 2010. godine donio ministar unutrašnjih poslova Republike Srpske.

Po uzoru na Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Republici Srpskoj, posljednjim Zakonom o prekršajima Republike Srpske⁷, i u prekršajno zakonodavstvo Republike Srpske uvedena je i posebna mjera upozorenja pod nazivom *policijsko upozorenje*.

Kako ova alternativna mjera još uvijek predstavlja veoma važan novitet u oba navedena zakona, ali i u praksi policijskog postupanja, u ovom radu, u najkraćim crtama predstavimo odredbe koje se odnose na ovu mjeru. S obzirom na to, da je iza nas već nekoliko godina praktične primjene policijskog upozorenja za učinjena krivična djela i prekršaje od strane maloljetnika, u radu ćemo prikazati i statističke

³ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 13/2010; 61/2013 i 68/2020; primjenjuje se od 1. januara 2011. godine.

⁴ Mitrović, Ljubinko: Krivične sankcije prema maloljetnicima u Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd, broj 2/2009, str. 121-139.

⁵ Pru, Žak: Kanadski Zakon o krivičnom gonjenju maloletnika, Zbornik radova: *Krivičnopravna pitanja maloletničke delinkvencije*, Međunarodni naučni skup, Beograd, 21-22. marta 2008. godine.

⁶ Pravilnik o primjeni mjere policijskog upozorenja, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 117/2010.

⁷ Zakon o prekršajima Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 63/2014; 36/2015 – odluka US; 110/2016; 100/2017 i 19/2021 – odluka US; primjenjuje se od jula 2014. godine.

podatke o primjeni ove alternativne mjere od strane policijskih službenika Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, te na taj način i odgovoriti na pitanje iz naslova ovog rada.

Ključne riječi: *maloljetnici, krivična djela, prekršaji, alternativne mjere, policijsko upozorenje*

Doc. dr Vanda Božić

Pravni fakultet, Univerzitet Union, Beograd

Doc. dr Mirjana Đukić

Pravni fakultet, Univerzitet u Prištini, Kosovska Mitrovica

KRITIČKI PRIKAZ I ANALIZA SISTEMA PRIMENE VASPITNIH NALOGA U SRBIJI – NORMA I PRAKSA

Predmet istraživanja: Studija obuhvata sistem primene vaspitnih naloga u Republici Srbiji u proteklom devetogodišnjem periodu. Ove mere *sui generis* se mogu primeniti pre pokretanja krivičnog postupka, ili tokom krivičnog postupka. Fokus je usmeren na organizaciju i sistem njihove primene pre pokretanja krivičnog postupka.

Metode: Istraživanje i analiza primene vaspitnih naloga sprovedena je na temelju pravno - dogmatskog, komparativnog i statističkog metoda. Relevantni normativni okvir je još uvek važeći Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (ZM) od 2005. godine, ali su se imale u vidu i izmene koje nudi Nacrt ZM, kao i zakonska rešenja pojedinih zemalja. Bazu statističkog metoda čine podaci dobijeni od Republičkog zavoda za statistiku (RZS) i Centra za socijalni rad (CSR).

Cilj istraživanja: Studiozna analiza imala je za cilj ustanoviti učestalost izbegavanja krivične procedure prema maloletnim učinocima krivičnih dela naspram broju izrečenih krivičnih sankcija. Istraživanje je dalo odgovor i na pitanja da li je primena ovih mera organizovana na adekvatan način, i da li je postojeći sistem vaspitnih naloga usaglašen sa stanjem maloletničkog kriminaliteta.

Diskusija: U radu se polazilo od dve hipoteze. Prve – da vaspitni nalozi kao diverzioni modeli postupanja prema maloletnim učinocima krivičnih dela, i nepenalne mere relativno novijeg datuma u Republici Srbiji, još uvek nisu u dovoljnoj meri razvijeni kako bi ciljevi restorativne pravde bili zadovoljeni prema maloletnicima i oštećenima u situacijama kada zakonik to dozvoljava. Druge – da uspešnost realizacije vaspitnih naloga zavisi od brojnih faktora, posebno onih organizacionog karaktera. U diskusiji ukazano je i na novi predlog ZM koji ne samo da obogaćuje sistematiku vaspitnih naloga, već i znatno proširuje opseg njihove primene.

Rezultati: Proučavanje različitih normativnih okvira rezultiralo je utvrđivanjem izvesnih razlika u pogledu gornje granice zaprećene kazne zatvora kod krivičnih dela koja čine područje primene vaspitnih

naloga. Pomeranjem gornje granice zaprećene kazne zatvora sa pet na osam godina, postoji bojazan da bi se iz sfere bagatelnog prodrlo u područje srednjeg kriminaliteta. Prema dostupnim podacima, u odnosu na krivične sankcije poput vaspitnih mera i kazne maloletničkog zatvora, primena vaspitnih naloga nije na zadovoljavajućem nivou.

Zaključci: Vrste vaspitnih naloga nužno moraju slediti stanje i kretanje maloletničkog kriminaliteta, uz istovremena nastojanja da se ne prekorače granice bagatelnog kriminaliteta. Radi što kraćeg protoka vremena od momenta kada je počinjeno krivično delo, date su preporuke u pravcu pojednostavljenja procedure koja prati početak primene vaspitnih naloga. Izbalansiranom primenom ovih mera *sui generis* i represivnih mera mogla bi se izbeći izvesna stopa recidivizma.

Ključne reči: *vaspitni nalozi, krivičnomaterijalni aspekt, krivičnoprocesni aspekt, restorativna pravda*